

izvirni znanstveni članek
prejeto: 2006-07-04

UDK 312:323.15(450.361 Trst)"1910"

REVIZIJE POPISA PREBIVALSTVA TRSTA IZ LETA 1910

Ivica PLETIKOSIĆ

Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper, Inštitut za zgodovinske študije, SI-6000, Koper, Garibaldijska 1
Univerza na Primorskem, Fakulteta za humanistične študije, SI-6000, Koper, Glagoljaška 8

IZVLEČEK

Splošni arhiv tržaške občine hrani neoznačeno škatlo z 10 320 listki, ki se nanašajo na avstrijski popis prebivalstva Trsta v letu 1910. Na listkih je označeno 22 791 oseb, ki jim je bil ob državni reviziji popisa v letu 1911 uradno spremenjen občevalni jezik. Na podlagi te dokumentacije in upoštevajoč dosedanje študije o reviziji omenjenega ljudskega štetja ponuja avtor izhodišča za novo vrednotenje podatkov o nacionalni strukturi.

Ključne besede: popis, prebivalstvo, Trst, nacionalno vprašanje

REVISIONE DEL CENSIMENTO TRIESTINO NEL 1910

SINTESI

L'archivio Generale del Comune di Trieste conserva una scatola con 10.320 cedole che riguardano il censimento austriaco della popolazione di Trieste del 1910. Nell'incartamento sono registrate 22.791 persone a cui, dopo la revisione del censimento avvenuta nel 1911, venne modificata la lingua d'uso. Sulla base di questi documenti e tenendo conto degli studi sin qui effettuati sulla revisione del censimento, l'autore offre gli spunti per una nuova analisi dei dati sulla composizione nazionale della città.

Parole chiave: censimento, popolazione, Trieste, questione nazionale

UVOD

V začetku 20. stoletja je bil Trst največje avstro-ogrsko obmorsko mesto oz. največje in najpomembnejše avstrijsko pristanišče. Odkar je bil razglašen za svobodno luko, sta se število prebivalcev in količina pretovorjenega blaga skozi vse 19. stoletje neprenehoma povečevala. Posledično so se večale tudi tržaške kolonije tujih trgovcev in število nemško govorečih državnih uradnikov (uprava, vojska, tudi trgovci). Sicer je bilo v mestu največ Italijanov, drugo največjo skupnost pa so tvorili Slovenci,¹ ki so bili na neposrednem podeželju skoraj edino prebivalstvo.

Naseljevanje Slovencev in drugih Slovanov v Trst je bilo kontinuiran proces, ki sta ga industrializacija in z njo povezano priseljevanje s podeželja v 19. in v začetku 20. stoletja še pospeševala. Trst je v omenjenem obdobju kot avstrijsko okno v svet in velik ponudnik delovnih mest večkrat povečal svoje prebivalstvo (Breschi et al., 2001) ter (že pred letom 1910) postal največje slovensko mesto oz. mesto v katerem je živelo največ Slovencev, ki so se tam politično organizirali (društva, stranke), gojili svojo kulturo (čitalnice, narodni domovi, časopisi, telovadna društva), jezik (osnovno in srednje šolstvo) in narodno zavest. Ker se je slednja (v obdobju razraščajočih nacionalizmov) v veliki meri vezala na politično zavest občanov, so bili politični spori med dvema največjima etničnima skupnostma v mestu dejansko neizogibni.

Kot je že dr. Zwitter zapisal (Zwitter, 1962, 22), je bil v danih razmerah popis prebivalstva še najbolj podoben volitvam. Tako kot dobre volilne izide, se je dalo dobre rezultate popisa dobro unovčiti v politične namene.

POPIS IN OBČEVALNI JEZIK

Podonavska monarhija je izvajala popise prebivalstva² v letih 1857, 1869, 1880, 1890 in 1900.³ Na podlagi zakona o ljudskem štetju z 29. 3. 1869 in ukaza št. 148, ki ga je 23. 8. 1910 izdalo ministrstvo za notranje zadeve (objavljen v Državnem zakoniku za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru 23. 8. 1910), so bile določene norme oz. pravila za izvedbo splošnega popisa prebivalstva monarhije v letu 1910. Država je hotela izvedeti število in karakteristike prebivalstva in domačih živali, ki so živeli na njenem ozemlju 31. 12. 1910. Zaradi čim boljše razumljivosti vprašalnika in s tem po-

vezane točnosti ali pravilnosti odgovorov so Tržačani izpolnjevali tudi dvojezične italijansko-slovenske popisne pole, vsak lastnik hiše v svojem jeziku.

Občevalni jezik se je v avstrijskih popisnih listih prvič pojavil leta 1880. Bil je kompromis (posledica) med dogovori, doseženimi na mednarodnem kongresu statistikov v St. Petersburgu leta 1872 in avstrijskimi notranjepolitičnimi potrebami. Udeleženci omenjenega kongresa so za praktično uporabo skovali izraz "langue parlee", ki naj bi označeval govorni jezik oz. materni jezik, vendar ga je avstrijska vlada kljub pomislekom iz strokovnih vrst prevedla v "Umgangssprache".

Vsekakor občevalni jezik po definiciji notranjega ministrstva ni bil materni jezik in ga ni bilo mogoče enačiti s pojmom nacionalnost. Odstavek 17 Podučil (navodil) iz ukaza št. 148 predvideva vpisovanje občevalnega jezika, ki ga popisana oseba najpogosteje uporablja v kraju (okolju), kjer živi oz. v korespondenci z družino. Ravno v tej definiciji leži bistvo vseh revizij obravnavanega popisa prebivalstva, kajti vsaka zainteresirana oz. vpletena stran si jo je razlagala po svoje oz. jo je prilagajala svojim interesom. V popisnih listih je opazna težnja občinskih uradnikov, da so osebam, rojenim v Trstu, skoraj dosledno vpisovali italijanščino kot občevalni jezik (ob črtanju drugih jezikov, predvsem slovenskega in nemškega). Sicer pa je imelo pravico do vpisa v rubriko št. 13 poleg nemškega in madžarskega še osem jezikov.⁴ Teh deset jezikov so uporabljali tudi na bankovcih.

PRVA (OBČINSKA) REVIZIJA

Tržaška občinska administracija je hotela, kot je to bilo v navadi pri prejšnjih popisih, sama (po komisarijih) popisati prebivalstvo mestne okolice, sklicujoč se na pomanjkljivo pismenost podeželjanov. Zaradi nezaupanja v tržaški magistrat in ob podpori političnega društva "Edinost" se je temu uprlo slovensko govoreče prebivalstvo in pri cesarsko-kraljevem namestništvu doseglo, da je bilo popisne liste (Naznanilnica, Carta di notificazione, Anzeigezettel) dovoljeno izpolnjevati lastnikom hiš samim oz. njihovim pooblaščencom (naredba – ukaz št. IX 247/93-09 s 13. 10. 1910).

Takoj po zaključku ljudskega štetja 8. 1. 1911 (zaradi nepravilnosti pri razdeljevanju popisnih listov je svetnik namestništva rok za oddajo teh podaljšal do 15. 1. 1911) so tržaški Slovenci na protestnem shodu v

1 Podobno velja za Istro, kjer so bila mesta pretežno italijanska, podeželje pa slovensko oz. hrvaško, kot tudi za Kranjsko in Štajersko (pretežno nemška mesta in slovensko podeželje) ter Bosno. Tu so bila mesta v dolinah oz. nižinah muslimanska, hribovito podeželje pa srbsko in pravoslavno.

2 Moderne popise, takšne, kot jih poznamo danes.

3 Rezultate omenjenih popisov je na enem mestu zbral Perselli (1993).

4 Različni viri različno gledajo na jezike, tako npr. V. Valenčič (1974, 291) našteva: češko-moravski-slovaški, poljski, rusinski, slovenski, srbo-hrvaški, italijansko-ladinski in romunski; D. de Castro (1977, 142) navaja češki, moravsko-slovaški, poljski, rutenski, slovenski, srbo-hrvaški, romunski in italijanski; Lavo Čermelj pa (1958, 9) češki-moravski-slovaški, poljski, maloruski, slovenski, srbski-hrvaški, italijanski, ladinski in romunski.

narodnem domu sprejeli resolucijo (predlagal jo je dr. Josip Wilfan⁵), s katero so zahtevali razveljavitev ljudskega štetja. Protestirali so proti načinu, kako je bilo to izpeljano. Bili so nezadovoljni s premajhnim številom popisnic v slovenskem jeziku in sploh s tem, da je popis oz. ljudsko štetje izvajal Slovenec nenaklonjen tržaški magistrat. Italijanske uslužbenke na magistratu pa so obtoževali za razne nerodnosti, nezakolitosti in goljufije. Zahtevali so novo ljudsko štetje, ki naj bi ga opravili državni organi, ki bi dali popolno poročstvo narodne nepristranosti in pravičnosti.

Izpolnjene in podpisane popisnice so morali lastniki predati v roke občinskim funkcionarjem. Dva dni po zadnjem roku za oddajo naznanilnic na magistrat (17. 1. 1911) se je začela revizija popisa po magistralskih organih, ki je potekala več mesecev. Revizorji so smeli dopolnjevati pomanjkljive naznanilnice, popravljati zgrešene vpise in preverjati pravilnost vnesenih podatkov. Poleg samovoljnega zamenjave občevalnega jezika (brez vednosti strank) so tudi drugače vplivali na dvig števila italijansko govorečega prebivalstva mesta in okolice.

Poseganje administratorjev v popisne pole je do neke mere razumljivo in upravičeno, saj niti vsi uradniki – popisovalci niso znali ali zmogli povsem pravilno izpolniti vprašalnika. Največ popravkov je bilo izvedenih v rubrikah št. 18, 19 in 20, ki so opredeljevale gospodarsko sestavo (zamenjevali so se podatki o glavnem poklicu, stopnji, doseženi v tem poklicu, in obratu, v katerem se glavni poklic izvršuje), ter rubriki št. 13, v kateri se je vpisoval občevalni jezik (lingua usuale oz. lingua d'uso, Umgangssprache).⁶

Že po prvih dneh te prve revizije je politično društvo "Edinost" zbralo dovolj dokaznega gradiva, da je lahko (20. 1. 1911) poslanec in slovenski narodni buditelj dr. Otakar Rybář⁷ vložil interpelacijo pri ministru za notranje zadeve. V njej je opisal dotedanji potek popisa prebivalstva in spraševal ministra, ali je pripravljen ponoviti ljudsko štetje in kaznovati kršitelje zakona. Notranji minister Wickenburg je obljubil, da bo zadevo dal preučiti. Istega dne, kot je bila vložena omenjena interpelacija, so češki in jugoslovanski (oz. južnoslovanski) poslanci v poslanski zbornici predložili zahtevo (predlog) za razveljavitev popisnih rezultatov povsod, kjer bi se na podlagi preiskave ugotovile nezakolitosti, in uvedbo novega štetja po posebnih popisnih komisarijih.

Kljub temu je tržaški magistrat sredi aprila 1911 objavil, da so njegovi revizorji obhodili 90% vseh družinskih glavarjev in da niso opazili napak, in 20. 7. 1911 naznanil (cesarsko-kraljevemu) namestništvu v Trstu začasne rezultate po njem revidiranega popisa. Ti so bili dan pozneje, 21. 7. 1911, objavljeni v časopisu Slovenec.

Po teh podatkih je v času popisa v Trstu živelo 230.704 prebivalcev, od teh 190 063 avstrijskih državljanov. Le tem so upoštevali rubriko št. 13. Našteli so 142.113 oseb z italijanskim, 37.063 s slovenskim, 9.689 z nemškim, 1.422 s hrvaškim in srbskim ter 613 oseb s kakšnim drugim občevalnim jezikom.⁸ V časopisu Il Piccolo (št. 10780) pa so 22. 7. 1911 združili prebivalce s slovenskim, hrvaškim in srbskim občevalnim jezikom ter izpustili vojake, tako da so dobili 141.509 oseb z italijanskim, 37.845 s slovenskim, hrvaškim in srbskim ter 9.239 z nemškim občevalnim jezikom (Čermelj, 1958, 21).

DRUGA (DRŽAVNA) REVIZIJA

Tržaško cesarsko-kraljevo namestništvo je ugotovilo, da so občinski uradniki v "prvi verziji" popisa našteli 72.000 Slovanov (Slavi) in njihovo število zreducirali na 38.000. To, naj bi dosegali na več načinov. Podnajemnikom in poslom italijanskih lastnikov in gospodarjev so upoštevali samo italijanski občevalni jezik. Svetovali so strankam naj v popisno rubriko vpisujejo več občevalnih jezikov, nato pa so upoštevali samo enega, kot je določal zakon. Enotavno so prečtavali slovenski in nemški jezik in pripisovali italijanski. Namestništvo je opazilo nepravilnosti tudi pri samih hišnih lastnikih, ki so izpolnjene ali celo prazne popisnice dajali v podpis podnajemnikovim soprogam in celo otrokom. Omenjeni so tudi primeri na novo izpolnjenih popisnih listov s ponarejenimi podpisi.

Tako je notranje ministrstvo ugodilo Rybářjevi interpelaciji in s tem dovolilo revizijo popisa ter o tem 27. 7. z dopisom obvestilo namestništvo v Trstu. To je po dveh dneh 29. 7. o tem obvestilo tržaško občino. Že 21. 7. pa je namestništvo zahtevalo od tržaške občine vse popisno gradivo popisa Trsta v letu 1910 in ga 25. 7. tudi dobilo. Kot je napisal de Castro⁹: "... *il censimento passa in mano ai funzionari tedeschi e slavi della Luogotenenza*" (de Castro, 1977, 140).

5 Josip Wilfan; pravnik in politik, rojen v Trstu 30. 8. 1878, umrl v Beogradu 8. 3. 1955. Zastopal je Slovence v italijanskem parlamentu v letih 1921–28. Bil je eden od utemeljiteljev Kongresa evropskih narodnosti (1925). Po priključitvi Avstrije k Nemčiji se je preselil z Dunaja v Beograd. Več podatkov o njem Bajc, 2005.

6 O problematiki občevalnega jezika je podrobno pisal Brix, 1982; 1987.

7 Otakar Rybář, odvetnik, politik in diplomat, rojen v Postojni 12. 9. 1865, umrl v Beogradu 12. 1. 1927. V letih 1907–1910 je bil predsednik političnega društva Edinost. Od 1900–1915 je bil poslanec deželnega zbora v Trstu, od 1907–1918 pa poslanec državnega zbora na Dunaju. Po prvi svetovni vojni je bil med pomembnejšimi osebnostmi v zunanji politiki Kraljevine SHS.

8 Seštevki se ne ujemajo.

9 Življenje in delo pred kratkim preminulega Pirančana je opisal Stefano Lusa, 2003.

Cesarsko-kraljevi uslužbenci – dr. Schlögl, Müller, Hauffen, Lederer, Pfeiffer, Premerl, dr. Kaltenegger in Zois – so se ob pomoči nekaterih policijskih uslužbencev zadnji teden v avgustu 1911 seznanjali z gradivom, določenim za revizijo, ki so jo opravili septembra. Razpošiljali so vabila za uradne popravke, zaslíševali stranke, sestavljali zapisnike in do začetka oktobra obdelali približno 23.000 primerov.

Potek revizije sta poskušala zmotiti oz. ustaviti italijanski poslanec G. Pitacco s protestno brzojavko notranjemu ministru in italijanski poslanec dr. Mrach z ustno interpelacijo v deležnem zboru (25. 9. 1911). Isti dan je interpelacijo vložil tudi poslanec dr. Rybář. Na obe interpelaciji je odgovoril vladni komisar dvorni svetnik Alois Lasciac¹⁰ na seji deželnega zbora 2. 10. 1911. Zavrnil je trditve poslanca Mracha (da vlada nima pravice odrediti revizije popisa, da so državni revizorji neobjektivni in pristranski ...) in navedel veliko nepravilnosti, ki jih je revizijska komisija opazila še pred koncem revizije, ter tako z odgovorom zadovoljil dr. Rybářja (Čermelj, 1958, 28).

Dejansko je bila državna revizija popisa velika politična zmaga tržaških Slovencev, saj je število uporabnikov slovenskega jezika uradno zvišala za skoraj 20.000 oseb, št. hrvaško govorečih oseb za približno 1.000, nemško govorečih za približno 2.000 in seveda za okroglih 23.000 oseb zmanjšala število tistih, ki so se sporazumevali v italijanskem jeziku. Lavo Čermelj¹¹ (1958, 33) je ugotavljal, da "*bi bilo število Slovencev nedvomno še znatno višje, ako bi vladni organi revidirali ves števeni operat in ne samo sumljive in osporavane primere*". Rezultati revidiranega štetja so bili objavljeni v Ortsreperitoriumu na Dunaju leta 1918.

TRETJA (DE CASTROVA) REVIZIJA

Po reviziji je bilo popisno gradivo vrnjeno lastniku – občini, z dodano vrednostjo v obliki uradnih zaznamkov na popisnih polah in majhno kartonasto škatlo. Stalo je do 25. 3. 1946, ko ga je zavezniška razmejivna komisija zaprosila od občine in uporabila pri določanju italijansko-jugoslovanske meje. Ob tej priložnosti je tržaška občina naročila znanstveniku in tedanjemu politiku dr. Diegu de Castru pregled revidiranega gradiva (oz. revizijo revizije – *ha riesaminato le schede rettificata dalla i.r. Luogotenenza*) in njegovo študijo uporabila kot uradni dokument na mirovni konferenci leta 1946. Verjetno kot odgovor na t. i. Rogličevo anketo (Cadastre national de l'Istrie, Sušak, 1946). Izsledke svojih raziskav je dr. de Castro prvič objavil tri desetletja

pozneje v Rivista Italiana di Economia, Demografia e Statistica (1977). Tako je širši javnosti oznanil svoje začudenje nad sposobnostjo cesarsko-kraljevih uradnikov, saj naj ne bi bilo (fizično) mogoče v tako kratkem času (en mesec) pregledat tolikšno množico (23.000) primerov. Pripombe je imel tudi nad zapisniki revizijske komisije, ki jih ni bilo, niso bili podpisani ali niso bili vstavljeni v družinske liste (popisne pole).

Dr. Diego de Castro je torej revidiral samo gradivo, ki so ga revidirali cesarsko-kraljevi uradniki, in tako kot oni, tudi on ni pregledal "vsega števnega operata". Iz vzorca je sklepal o celotni populaciji, in čeprav sam pravi – "*Il risultato ottenuto nei riguardi delle popolazioni etniche sta a metà strada tra quello del censimento condotto dal Municipio – troppo favorevole agli italiani – e quello revisionato in favore degli slavi dalla Luogotenenza austriaca*" (de Castro, 1977, 135)." –, je iz njegovih tabel (de Castro, 1977, 147) razvidno, da so rezultati njegove (tretje) revizije veliko bližji državnim (drugi), kot pa občinski (prvi) reviziji. Vsekakor je dokazal, da latinski rek "*erare humanum est*" velja tudi za sicer pregovorno vestne cesarsko-kraljeve uradnike. Po besedah odvetnika Michela Mianija, župana Trsta v letu 1946, pa je dokazal tudi to, da je število Italijanov, prešteti s strani občinskih uradnikov, višje od realnega, število Italijanov, prešteti s strani državnih uradnikov, pa nižje od njihovega dejanskega števila.

ŠKATLICA

Zanimanje za avstrijski popis prebivalstva v letu 1910 me je vodilo po mnogih arhivih, v le redkih pa sem iskano gradivo (originalni popisni listi zadnjega avstrijskega popisa) tudi našel. Srečo sem imel v piranskem arhivu, čeprav je ohranjena le polovica popisnih pol za mesto, ter v ljubljanskem Zgodovinskem arhivu in tržaškem občinskem arhivu (Archivio generale del Comune di Trieste), kjer so popisni listi za omenjeni mesti ohranjeni v veliko večji meri.

Tržaška občina hrani (velik) del svojega arhivskega gradiva v občinskem arhivu na naslovu "*Via procureria 002*". V teh popolnoma novih in najsodobneje opremljenih prostorih je po dolgi kalvariji pred kratkim končno našlo svoj mir tudi preučevano gradivo, ki obsega poleg nekaj deset dolžinskih metrov v trde platnice vezanih popisnih listov (čez sto bust) še majhno kartonsko škatlo z 10.320 papirnatimi listki dveh oblik. Kvadratnih (približno 10 cm x 10 cm) je 1.808, pravokotnih oziroma podolgovatih (približno 5 cm x 15 cm) pa 8.512. Na listkih je zapisanih 22.791 oseb, ki jim je bil v popisni

10 Čermelj ga v svojem članku posloveni oz. prekrsti v Alojzija. O tem vrlem cesarskem uradniku je pisal Almerigo Apollonio, 2003.

11 Lavo Čermelj, fizik in publicist, rojen v Trstu 10. 10. 1889, umrl v Ljubljani 26. 1. 1980. Leta 1914 je na Dunaju doktoriral iz fizike, leta 1929 je emigriral v Jugoslavijo in v Ljubljani do leta 1937 delal na manjšinskem inštitutu, po vojni pa je sodeloval pri izdelavi Cadastre National de l'Istrie. Je avtor znamenite knjige Slovenci in Hrvati v Italiji med dvema vojnoma.

rubriki "občevalni jezik" ob reviziji popisa septembra 1911 ta podatek spremenjen oz. revidiran.

Ker škatla ni katalogirana in na njej piše samo "Censimento 1910", v njej pa ni mogoče zaslediti niti enega samega datuma, se postavlja vprašanje, kdaj so bili listki izpolnjeni. Ker se podatki iz škatlice statistično ne razlikujejo bistveno od rezultatov druge revizije, je torej gotovo, da je gradivo iz škatlice nastalo v začetku jeseni leta 1911.

Tabela 1: Spremembe občevalnega jezika po podatkih iz arhivske škatle.

Table 1: Changes in the language of social intercourse according to the data from the archive box.

IZ	V	Št. oseb
Italiano	Sloveno	18.989
Italiano	Tedesco	2.446
Italiano	Croato	783
Tedesco	Sloveno	278
Sloveno	Italiano	51
Italiano	Boemo ceco cecoslovacco	48
Sloveno	Polacco	41
Sloveno	Tedesco	31
Tedesco	Italiano	27
Italiano	Ruteno	19
Italiano	Polacco	13
Croato	Sloveno	13
Lascki	Sloveno	9
Tedesco	Croato	6
Sloveno	Russo	6
Slavisch	Slovenisch	6
Polacco	Sloveno	4
Tedesco	Boemo	4
Italiano	Serbo	4
Italiano	Magiario	2
Manca (?)	Sloveno	2
Sloveno	Croato	1
Friulana	Sloveno	1
neznano	Sloveno	1
Boemo	Ceco	1
Boemo	Sloveno	1
Inglese	Tedesco	1
Boemo	Tedesco	1
Ungerese	Tedesco	1
Francese	Tedesco	1
		22.791

Vsebina škatlice (10.320 listkov z 22.791 osebami) je predstavljena v tabeli 1. K njej je treba dodati podatek, da je na 65 listkih obravnavanih 225 oseb, ki niso prebivale v mestu (Kontovel-Contovello 62, Opčine-Opicina 96, Križ-S. Croce 48, Prosek-Preseco 12, Lonjer-Longera 7). Vsem tem je bil italijanski občevalni jezik spremenjen nazaj v slovenskega. Iz tabele je razvidno, da so od državne revizije imeli največ koristi Slovenci, ki jih je bilo 19.180 več (Nemcev 2.166, Hrvatov 777, Čehov in Poljakov po 50, Rutenijcev 19, Rusov 6 ...), najmanj pa Italijani, ki jih je bilo 22.201 manj.

ZAKLJUČEK

Glede na to, da (po Čermeljevih besedah) državni revizorji niso pregledali vsega števnege aparata in da je de Castro obdelal le revidirano gradivo, se vsiljuje zaključek, da so bile vse revizije tako ali drugače pomanjkljive.

Desetine tekočih metrov tega arhivskega gradiva (tržaškega popisa 1910), vključno z obravnavano škatlico, ležijo lepo shranjene v primernih prostorih. Tako kot piransko in ljubljansko ima srečo, da je med nemirnim stoletje ostalo dokaj nepoškodovano in pripravno za daljne raziskave.

Med temi bi lahko bila, recimo, četrta revizija, saj je z navzkrižno obdelavo podatkov o priimku, kraju rojstva in izvornem oz. prvem vpisu v rubriki "občevalni jezik" mogoče število "napak" v popisu zmanjšati na minimum in sestaviti natančnejšo sliko prebivalstva po jezikovni pripadnosti.

Za obdelavo vseh tistih dolžinskih metrov gradiva popisa Trsta v letu 1910, bo potrebna predvsem dobra ekipa. Tržaški občinski uradniki in skupina dr. Schlögla so to vsekakor bili, pa tudi dr. de Castro si je pomočnike izbral (verjetno) med boljšimi študenti. Le kako bo sestavljena četrta revizijska skupina?

REVISIONS OF THE 1910 TRIESTE CENSUS

Ivica PLETIKOSIĆ

University of Primorskem, Science and Research Centre of Koper, Institute for Historical Studies, SI-6000, Koper, Garibaldijska 1

University of Primorska, Faculty of Humanities, SI-6000, Koper, Glagoljaška 8

SUMMARY

Due to various interpretations of the language of social intercourse category, the results of the Trieste Census in 1910 are quite inconclusive. But despite faults observable in the Census, the latter was used as the most authoritative source in determining the eastern Italian and the western Yugoslav, or more precisely, Slovene, border after the Second World War.

In order to prove that his temporal location of the archive box found in the Trieste Archives, containing the material of the revision concerning the Trieste 1910 Census, was correct, the author studied the chronology of the Census with all its revisions, finding that the slips of paper listing the people whose original information regarding the language of social intercourse had been changed date back to the time of the second (national) revision, carried out in the autumn of 1911.

Reaching the conclusion that only the results of the revisions were published, the author finds it important to publish the original, unrevised and unedited.

Key words: census, population, Trieste, national issue

VIRI IN LITERATURA

Apollonio, A. (2003): Le memorie di Luigi Lasciac. Un quarantennio di governo asbrugico nel "Litorale". Quaderni giuliani di storia, 24, 2. Trieste, 303–362.

Bajc, G. (ed.) (2005): Josip Vilfan: življenje in delo primorskega pravnika, narodnjaka in poslanca v rimskem parlamentu. Knjižnica Annales 44. Koper, Založba Annales.

Breschi, M., Kalc, A., Navarra, E. (2001): La nascita di una città. Storia minima della popolazione di Trieste, secc. XVII–XIX. V: Borusso, G., Finzi, R., Panjek, G. (eds.): Storia economica e sociale di Trieste. Trieste, Lint, 69–237.

Brix, E. (1982): Die Umgangssprachen in Alösterreich zwischen Agitation und Assimilation. Die Sparchenstatistik in den zisleithanischen Volkszählungen 1880 bis 1910. Wien – Köln – Graz, Hermann Böhlau.

Brix, E. (1987): Številčna navzočnost nemštva v južno-slovenskih kronovinah Cislitvanije med leti 1848 do 1918. Problemi narodnostne statistike. Zgodovinski časopis, 41. Ljubljana, 297–308.

De Castro, D. (1977): La revisione luogotenenziale del censimento austriaco del 1910 a Trieste. Rivista Italiana di Economia, Demografia e Statistica, 31, 1. Roma, 137–180.

Čermelj, L. et al. (eds.) (1946): Cadastre national de l'Istrie: d'après le recensement du 1 octobre 1945. Sušak, Edition de l'Institut Adriatique.

Čermelj, L. (1958): O ljudskem štetju v Trstu l. 1910. In mermoriam dr. Josipa Wilfana. Anali Jadranskega inštituta, 2. Zagreb, 7–51.

Čermelj, L. (1974): Sloveni e Croati in Italia tra le due guerre. Trieste, Editorial Stampa Triestina.

Lakatoš, J. (1914): Narodna statistika. Zagreb, Vlastita naklada.

Lusa, S. (2003): Diego de Castro (1907–2003). In mermoriam. Annales, Series historia et sociologia, 13, 2. Koper, 447–465.

Perselli, G. (1993): I censimenti della popolazione dell'Istria, con Fiume e Trieste, e di alcune città della Dalmazia tra il 1850 e il 1936. Trieste – Rovigno – Fiume, Università popolare – Centro di ricerche storiche – Unione italiana.

Statistiche Zentralkommission (1918): Spezialorts-reperitorium für das Österreichisch-Illyrische Küstenland, Bearbeitet auf grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. 12. 1910. Wien.

Taylor, A. J. P. (1996): La monarchia asburgica 1809–1918. Milano, Mondadori.

Valenčič, V. (1974): Etnična struktura ljubljanskega prebivalstva po ljudskem štetju 1880. Zgodovinski časopis, 28, 3–4. Ljubljana, 287–320.

Zwitter, F. (1962): Nacionalni problemi v habsburški monarhiji. Ljubljana, Slovenska matica.